

Delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård

Äldreboende Socialpsykiatri, dagvård och gruppboenden LSS

Uppdaterad Maj- 2020

Inledning

Denna skrift riktar sig till dig som står i begrepp att ta emot en delegering. Att ta emot en delegering är att ta över en annans persons arbetsuppgift och ansvar och det är viktigt att delegeringar sker på ett säkert sätt.

Här finns på de 15 första sidorna de teoretiska fakta du behöver känna till innan du tar emot en delegering. Det handlar om hur delegering ska gå till och vilka regler som gäller vid delegering. Vidare belyses ansvarsfrågor.

Från sid 16 finns information om Läkemedel. Du hittar information om olika sätt att iordningställa läkemedel och olika sätt ge och inta läkemedel samt vad du måste tänka på då du överlämnar och/eller administrerar läkemedel. Det är viktigt att du kan detta.

Från sid 24 finns orienterande information om de vanligaste läkemedlen. Det avsnittet behöver du inte kunna utantill. Det är tänkt som ett avsnitt att läsa bit för bit för att förstå mer om läkemedelsanvändning. Sist finns en Faktaruta om lag och författning och Referenser och var du hittar mer info.

Kommunen har ansvar för hälso- och sjukvård i särskilda boendeformer och dagvård till och med sjuksköterskans, arbetsterapeutens och sjukgymnastens/fysioterapeutens kompetensnivå. Regionen ansvarar för läkarinsatser.

Skriften har tagits fram av en arbetsgrupp inom Värmdö kommuns äldreomsorg för att vara till stöd i utbildning inför att du ska ta emot en delegering.

Lycka till med det viktiga uppdraget att hantera läkemedel för de boende på din arbetsplats!

Soheila Soltani

MAS

De som utarbetat skriften är: Helena Sassi, Karin Fahlén och Karin Bergkvist som var sjuksköterskor och Erland Bridell som var MAS i kommunen då skriften utarbetades. Flera justeringar av texten har gjorts i samband med att det skett förändringar i författningstexter. En uppdatering gjordes 2018 av dåvarande MAS Ann-Christin Nordström med anledning av att nya föreskrifter och allmänna råd om ordination och hantering av läkemedel (HSLF-FS 2017:37). En uppdatering av texten har gjorts av Erland Bridell i början av 2020.

Innehåll

Inledning	2
Innehåll	4
Vad är en delegering?	6
Formell respektive reell kompetens	6
Definitioner Dessa definitioner finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:37) Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvården.	7
Delegering måste vara säker.....	8
Så här ska det gå till vid delegering	9
Tydlighet.....	10
Delegeringen ska vara skriftlig	11
Uppföljning	11
Då någon slutar sin anställning upphör delegeringen.....	12
Ansvar	12
Den som delegerar en uppgift ansvarar för	12
Du som tar emot delegeringen ansvarar för	12
Verksamhetschef för hälso- och sjukvården	12
Legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal	13
Medicinskt ansvarig sjuksköterska.....	13
Vad säger lagen?	13
Vad är hälso- och sjukvård?.....	14
Vem är hälso- och sjukvårdspersonal?.....	14
Är det viktigt om man är hälso- och sjukvårdspersonal eller ej?	15
Möjligheten att delegera en uppgift	15
Läkemedel och läkemedelshantering	16
Att ta medicin när man är äldre	16
Så fungerar läkemedel	16
Olika sätt att inta läkemedel	17
Munnen.....	17
Inandning.....	17
Injektion	18
Underlivet – ändtarm eller slida	18

Lokal behandling på utsidan av kroppen.....	18
Många läkemedel samtidigt kan orsaka problem.....	18
Aktuella sätt att iordningsställa läkemedel.....	19
Dosett.....	19
Apodos.....	19
Direkt ur förpackning.....	19
Kombination av Dosett och Apodos.....	19
I medicinkopp eller påse för vid-behovs-läkemedel.....	20
Överlämnande och administrering av läkemedel.....	20
Förberedelser.....	20
Huvudregel: Krossa inte läkemedel... ..	20
Kontroller vid överlämnande och administrering av läkemedel.....	21
Administrering av läkemedel.....	21
Insulingivning.....	23
Läkemedel vid behov.....	23
Signera på signeringslistan.....	23
Överblivna läkemedel.....	23
De vanligaste läkemedlen.....	24
Läkemedel mot hjärt- kärlsjukdomar.....	24
Smärtstillande läkemedel.....	25
Läkemedel vid diabetes.....	25
Så här fungerar diabetesmedicin.....	25
Insulin.....	26
Psykofarmaka.....	27
Biverkningar från lugnande medel och sömnmedel.....	27
Läkemedel mot mag- och tarmbesvär.....	28
Antibiotika.....	29
Antibiotika och biverkningar.....	28
Medicin vid Parkinson.....	29
Blodförtunnande - Waran.....	29
Faktaruta om lag och författning.....	31
Referenser och källor:.....	32

Vad är en delegering?

Då du tar emot en delegering av läkemedelshantering betyder det att du har ansvar för att ge rätt läkemedel till rätt person vid rätt tidpunkt och på rätt sätt. Det är en viktig uppgift som måste tas på stort allvar. Läkemedel påverkar människors liv och hälsa.

Formell respektive reell kompetens

Med delegering menas att någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen och som är **formellt kompetent**¹ för en hälso- och sjukvårdsuppgift överlåter uppgiften till en annan person som saknar formell kompetens för uppgiften.

Du som får uppgiften delegerad till dig måste vara **reellt kompetent** för att utföra uppgiften. Det innebär att du har fått lära dig teoretiskt och praktiskt hur uppgiften ska utföras och klarar att utföra uppgiften.

Den vanligaste formen av delegering i kommunens hälso- och sjukvård är när en sjuksköterska till en omsorgspersonal delegerar att överlämna och/ eller administrera en **iordningsställd läkemedelsdos** till en boende. En iordningställd läkemedelsdos är vanligen läkemedel som sjuksköterskan fördelat i en dosett eller som förpackats av ett dosapotek i dospåsar. Det kan också vara ett eller flera läkemedel som en sjuksköterska lagt i en medicinkopp eller i en påse för vid-behovs-läkemedel.

I kommunens hälso- och sjukvård fattar den medicinskt ansvariga sjuksköterskan beslut om vilka arbetsuppgifter som får delegeras. Detta finns att läsa i MAS riktlinjer för delegering.

Sjuksköterska, arbetsterapeut eller sjukgymnast får genom delegering överlåta åt en annan personal att utföra en medicinsk arbetsuppgift utifrån det som får delegeras enligt MAS riktlinje. En förutsättning för delegering är att en god och säker vård av den boende kan garanteras. Delegering av läkemedelshantering är vanligast. I den här foldern läggs därför stor tonvikt på just läkemedel. I de flesta fall gäller att den som delegerats

---

¹ Med formellt kompetent menas i detta sammanhang att ha legitimation för yrke inom hälso-och sjukvården

läkemedelshantering kan utföra delegerade uppgifter för alla boende på arbetsplatsen. På delegeringsbeslutet ska det stå var delegeringen gäller.

Även andra uppgifter kan delegeras t.ex. träning eller omläggning av sår. Sjukgymnaster och arbetsterapeuter kan delegera vissa arbetsuppgifter till annan personal. Ofta gäller sådana delegeringar bara för en enskild boende och i samband med delegeringen ges också en skriftlig instruktion om hur uppgiften ska utföras för just den aktuella boende.

Delegering bör ske restriktivt och efter säkerställande av den aktuella personalens kompetens, erfarenhet, noggrannhet, omdöme och lämplighet i övrigt. Delegeringar ska vara skriftliga, personliga och tidsbestämda till maximalt ett år och ska regelbundet följas upp. Om delegeringen ska fortsätta sedan tiden för delegeringen löpt ut kan en ny delegering göras under förutsättning att personen fortfarande klarar uppgiften på ett säkert sätt.

Definitioner

Dessa definitioner finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:37) Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvården.

Iordningställande	färdigställande av ett ordinerat läkemedel inför administrering. (t.ex. dela en dosett, fylla en dospåse)
Överlämnande	det att ett läkemedel som ska tillföras till en person lämnas över till personen själv eller till en tredje person (t.ex. personal) som administrerar läkemedlet
Administrering	tillförsel av läkemedel till kroppen. (t.ex. hjälpa till med intag av läkemedel)

Du kommer ibland få läkemedel överlämnade till dig och ofta ur skåp ta ut läkemedel som överlämnats till den boende. Du själv kommer överlämna och ofta hjälpa den boende att administrera läkemedel.

Delegering måste vara säker

Delegering får göras bara om det är förenligt med en god och säker vård för den enskilde boende.

I hälso- och sjukvårdslagen ställs krav på att hälso- och sjukvården ska uppfylla kraven på en god vård. Det innebär i äldreomsorgen att den bl.a. ska:

- vara av god kvalitet, med en god hygienisk standard och
- tillgodose den boendes behov av trygghet, kontinuitet och säkerhet,
- bygga på respekt för den boendes självbestämmande och integritet.
- tillgodose den boendes behov av kontinuitet och säkerhet,
- främja goda kontakter mellan den boende och personalen
- vara lätt tillgänglig

Allt detta innebär att varje delegeringsbeslut ställer stora krav på gott omdöme, goda kunskaper och noggrannhet hos såväl den som delegerar som den som genom delegering tar emot en medicinsk arbetsuppgift. Både den som delegerar och du som tar emot delegeringen måste vara säkra på att du faktiskt förstår vad uppgiften innebär och klarar att utföra uppgiften på ett säkert sätt.

Det finns en mängd regler kring delegering och läkemedelshantering. Du behöver också förstå vad hälso- och sjukvård är och vem som är hälso- och sjukvårdspersonal.

Flera lagar och andra författningar² reglerar vad som gäller.

Kommunens medicinskt ansvariga sjuksköterska har också skrivit riktlinjer för hälso- och sjukvård som du behöver känna till. Du hittar dem på MAS hemsida³

---

² Läs mer i avsnittet "Vad säger lagen?" på sid. 13 och om begreppen Lag och författning i faktarutan på sid 31

³ För att hitta MAS hemsida, gå in på www.varmdo.se och sök på MAS. (se sid 32)

Så här ska det gå till vid delegering

Du ska få utbildning om uppgiften t.ex. läkemedel och läkemedelshantering både praktiskt och teoretiskt. I denna folder får du en del av den teoretiska utbildningen.

Den som delegerar ska visa dig praktiskt hur du ska utföra uppgiften. Ni ska tillsammans utföra arbetsuppgiften vid ett par tillfällen

Vid delegering av överlämnande av läkemedel ska du få en genomgång av sjuksköterskan kring de vanligaste läkemedel som används av boende i din verksamhet samt hur olika tabletter ser ut. Detta är viktigt för att du ska kunna uppfylla alla delar i läkemedelsföreskriften.

- För att överlämna läkemedel ska du ha genomgått webbutbildningen med godkänd test och ha ett diplom för detta.
<http://www.demenscentrum.se/Utbildning/Webbutbildningar1/utb-lakemedel>.
- För att kunna ge insulin till boende som ligger stabilt i sitt blodsocker ska du även ha genomgått webbutbildningen om diabetes med godkänt test och diplom från denna utbildning
- Den som delegerar måste både ha formell utbildning och själv klara att utföra uppgiften. (vara både formellt och reellt kompetent)
- Den arbetsuppgift som ska delegeras ska vara tydligt beskriven.
- Du som tar emot delegeringen måste klara att utföra uppgiften. (vara reellt kompetent).
- Delegering är personlig och gäller för en namngiven personal.
- Du som fått delegeringen får inte delegera uppgiften vidare till någon annan.
- En delegering får gälla högst ett år, men kan gälla kortare tid eller bara för ett bestämt tillfälle.
- En delegering ska vara skriftlig (Den kan var digital också)
- Delegeringen kan upprepas flera gånger i rad, men det måste var en ny delegering varje gång (t.ex. en gång om året eftersom den bara får gälla ett år).

- Den som delegerar måste varje gång ta ställning till om den som ska ta emot uppgiften klarar att utföra den säkert.

Du som tar emot delegeringen blir hälso- och sjukvårdspersonal då delegeringen träder i kraft. Du kan läsa mer om vad det innebär i avsnittet "Vad säger lagen?"

Tydlighet

Den som delegerar ska tala om för dig:

- vilken/vilka arbetsuppgifter delegeringen gäller.
- vilka teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att kunna utföra arbetsuppgiften på ett bra sätt.
- vad som händer juridiskt vid en delegering.
(Den som tar emot en delegering blir hälso- och sjukvårdspersonal)
- viktiga delar i aktuella författningar.

och fråga dig

- om du anser dig ha tillräcklig utbildning och erfarenhet för uppgiften.

och bedöma

- om du som ska ta emot uppgiften kommer att klara uppgiften på ett säkert sätt. Den som delegerar överlämnar sitt ansvar för uppgiften till dig att göra den i hennes/hans ställe.

Du som tar emot delegeringen

- ska tala om för den som delegerar uppgiften om du själv tycker att du klarar uppgiften som ska delegeras.

Om du själv anser du inte har tillräckliga kunskaper och erfarenheter för uppgiften, får den inte delegeras.

Det kan vara så att du behöver mer utbildning innan du kan ta emot en delegering, och i vissa fall ska du kanske inte alls ha en delegering.

Huvudregeln är att delegering av en arbetsuppgift inte får göras mot någons vilja. I en akut nödsituation kan det dock bli nödvändigt att beordra utförandet av en viss arbetsuppgift. Detta är inte att betrakta som delegering.

Delegeringen ska vara skriftlig

Delegeringsbeslutet ska vara skriftligt och det ska framgå:

- vilken arbetsuppgift som delegeras,
- vem som delegerat uppgiften,
- till vem uppgiften delegeras,
- den tidsperiod som delegeringen gäller,
- var delegeringen gäller,
- datum då beslutet fattades,
- att både den som delegerar och du som mottar en arbetsuppgift har undertecknat delegeringsbeslutet eller signerat det elektroniskt.

Du som tar emot en delegering får en kopia på delegeringsbeslutet eller får veta hur du kan hitta den i datorn om delegeringsbeslutet finns i digital form.

Beslut om ändrade delegeringar och återkallelse av delegeringsbeslut ska också dokumenteras.

Om en delegering dokumenteras endast på en pappersblankett ska den sparas i minst tre år sedan delegeringen upphört att gälla.

Uppföljning

Den som delegerat en uppgift ska bevaka att den arbetsuppgift som han eller hon delegerat utförs på ett sätt som är förenligt med en god och säker vård.

Ett delegeringsbeslut ska omprövas när det behövs och ska omedelbart återkallas, om beslutet inte längre är förenligt med en god och säker vård.

Då någon slutar sin anställning upphör delegeringen

Då den som delegerat en uppgift slutar, gäller inte delegeringen längre. Efterträdaren ska ta ställning till om delegeringsbeslutet fortfarande ska gälla.

Delegeringsbeslutet upphör också att gälla då du som tagit emot delegeringen slutar.

Ansvar

Den som delegerar en uppgift ansvarar för

- att uppgiftsmottagaren har tillräcklig kunskap och erfarenhet.
- uppföljning av att delegeringen är säker för den boende.

Du som tar emot delegeringen ansvarar för

- hur du fullgör uppgiften⁴.
- vad du sagt om din förmåga att kunna utföra uppgiften/erna.

Verksamhetschef för hälso- och sjukvården

Inom hälso- och sjukvård ska vårdgivaren (Vård- och omsorgsnämnden i Värmdö kommun och respektive företag för en upphandlad verksamhet) utse en verksamhetschef för hälso- och sjukvården. Varje verksamhetschef ska leda arbetet och att fördela arbetsuppgifterna efter art och svårighetsgrad och med hänsyn till behovet av kompetens och yrkeserfarenhet. Verksamhetschefen har ansvar för att den personal som ska utföra olika arbetsuppgifter har den kompetens som behövs för detta.

---

⁴ Se 6 kap 1 -2 § Patientsäkerhetslagen där det bl.a. står att den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen bär själv ansvaret för hur han eller hon fullgör sina arbetsuppgifter.

Legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal

Varje sjuksköterska, sjukgymnast eller arbetsterapeut ansvarar för att deras delegeringar är säkra för den boende.

Medicinskt ansvarig sjuksköterska

Inom den kommunala hälso- och sjukvården ska det finnas en medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS), som har ansvar för att de boende får en säker och ändamålsenlig vård och behandling av god kvalitet. MAS ansvarar även för att beslut att delegera ansvar för vårduppgifter är förenliga med säkerheten för de boende. MAS har skrivit riktlinjer om vilka uppgifter som får eller inte får delegeras och har ett övergripande ansvar för att delegering-arna sköts på ett säkert sätt. (Se MAS hemsida)

Vad säger lagen?

Innan delegeringen ska den som vill delegera en uppgift till dig ge information om författningar och MAS riktlinjer om delegering, läkemedelshantering och avvikelshantering för att du ska förstå vad delegeringen innebär för dig.

Nedanstående författningstexter ska ni gå igenom tillsammans:

- ✓ Hälso- och sjukvårdslagen 3:e och 5:e kapitlen
- ✓ Patientsäkerhetslagen 1 Kap.2-6 §§ om definitioner, 3 Kap. 1- 8 §§ om vårdgivarens skyldigheter, 6 Kap. 1-4 §§, om hälso- och sjukvårds-personalens skyldigheter.
- ✓ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd
  - SOSFS 1997:14 Delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård
  - HSLF-FS 2017:37 Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvård. Särskilt 3 kap om definitioner, 6 Kap. 10 § om vad en ordination ska innehålla, 8 kap. 10 § om kontroller och 9 Kap om delegering av läkemedelshantering.

Vad är hälso- och sjukvård?

I **Hälso- och sjukvårdslagen** (2017:30), HSL anges i 2 kap. 1 § att "*Med hälso- och sjukvård avses i denna lag*

1. åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador,
2. sjuktransporter, och
3. omhändertagande av avlidna."

Att ge någon läkemedel är en behandling och alltså är det hälso- och sjukvård.

Vem är hälso- och sjukvårdspersonal?

Den som är legitimerad läkare, sjuksköterska, sjukgymnast eller arbetsterapeut och den som hjälper dessa i hälso- och sjukvård är hälso- och sjukvårdspersonal. Då man tar emot en delegering blir man hälso- och sjukvårdspersonal. Så här ser det ut:

I **Patientsäkerhetslagen** 1:a kapitlet 4 § står bland annat: "*Med hälso- och sjukvårdspersonal enligt denna lag avses*

1. den som har legitimation för ett yrke inom hälso- och sjukvården"

Det är alltså t.ex. läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster/fysioterapeuter och arbetsterapeuter. De är alltid hälso- och sjukvårdspersonal då de arbetar i sina respektive yrken oavsett var de arbetar. Om vi läser vidare i lagtexten står det

- "2. personal som är verksam vid sjukhus och andra vårdinrättningar och som medverkar i hälso- och sjukvård av patienter."

Ett äldreboende är inte ett sjukhus eller en vårdinrättning. Det är en *bostad* enligt Socialtjänstlagen. En undersköterska eller ett vårdbiträde som arbetar på ett äldreboende eller en dagverksamhet i kommunen arbetar enligt Socialtjänstlagen som vanligen förkortas SoL. Den som arbetar där är inte hälso- och sjukvårdspersonal. (En undersköterska eller ett vårdbiträde som arbetar på ett sjukhus tillhör däremot alltid "hälso- och sjukvårdspersonalen" enligt punkt 2 ovan) Men nu kommer den tredje meningen om vi fortsätter i lagtexten:

"3. den som i annat fall vid hälso- och sjukvård av patienter biträder en legitimerad yrkesutövare"

Om vi stannar här ser vi alltså att den som hjälper en person som har legitimation och som arbetar med hälso- och sjukvård, den blir själv hälso- och sjukvårdspersonal i den uppgiften. Du som tar emot en delegering av en hälso- och sjukvårdsuppgift blir således hälso- och sjukvårdspersonal.

Är det viktigt om man är hälso- och sjukvårdspersonal eller ej?

Ja, det är faktiskt viktigt. I vanliga fall arbetar vård- och omsorgspersonal i kommunen enligt Socialtjänstlagen och berörs inte av hälso- och sjukvårdslagstiftningen. Om jag tar emot en delegering blir jag hälso- och sjukvårdspersonal och då lyder jag plötsligt under hälso- och sjukvårdens regelverk. **Det har alltså stor betydelse.**

Om vi fortsätter att titta på lagtexten i Patientsäkerhetslagen så står det i 6 kapitlet som handlar om skyldigheter för hälso- och sjukvårdspersonalen i den 1 § att du måste utföra arbetsuppgifterna efter vetenskap och beprövad erfarenhet. Du måste alltså ställa krav på den som vill delegera en uppgift att den informera dig om vad som gäller. Du blir också själv ansvarig för att utföra arbetsuppgiften med ett eget lagstadgat ansvar för hur du utför uppgiften (6 Kap. 2 §). Du är också skyldig att bidra till att det är hög säkerhet i hälso- och sjukvården. Du ska också rapportera risker du upp-täcker och om en boende i samband med hälso- och sjukvård drabbats av eller utsatts för risk att drabbas av vårdskada. (6 kap 4 §). Det finns särskilda riktlinjer för hälso- och sjukvård som den medicinskt ansvariga sjuksköterskan (MAS) skrivit om hur vi hanterar avvikelser i Värmdö kommun.

Möjligheten att delegera en uppgift

I Patientsäkerhetslagen står också att den som är hälso- och sjukvårdspersonal får delegera en arbetsuppgift till någon annan om det är förenligt med kravet på en god och säker vård. (6 kapitlet 3 §). Den som delegerar en uppgift till en annan har ansvar för att den som ska utföra uppgiften har tillräckliga kunskaper för att utföra uppgiften. Den som delegerar en uppgift ska försäkra sig om att den som tar emot delegeringen faktiskt klarar uppgiften.

Observera att möjligheten att delegera en uppgift bara gäller den som är formellt kompetent. Du som mottagit en delegering kan inte i din tur delegera uppgiften vidare till någon annan.

Det finns många regler kring delegering i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1997:14) om delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård och (HSLF_FS 2017:37) Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvård. Särskilt 9 kap. som handlar om delegering av läkemedelshantering.

Läkemedel och läkemedelshantering

Att ta medicin när man är äldre

[Det kan bli svårare att använda medicinen på rätt sätt.](#)

För att en behandling med läkemedel ska fungera bra, är det viktigt att medicinen används på rätt sätt. För äldre personer kan både åldrandet i sig och olika sjukdomar göra att det blir svårare att ta sin medicin. Man kan bl.a. bli glömsk eller få problem med att svälja.

[Fråga alltid om du undrar över något](#)

När läkaren (eller sjuksköterskan i vissa fall) ordinerar ett läkemedel ska du som personal inte tveka att ställa frågor om den.

Så fungerar läkemedel

Läkemedel kan tillföras kroppen på många olika sätt. Det vanligaste är genom munnen, men det också vara via lungor, ändtarm, injektion eller slemhinnor. De flesta behöver tas upp i blodet för att kunna fungera.

När ett läkemedel tagits upp i blodet förs det till kroppens olika organ. En del läkemedel sprids i hela kroppen, och andra förs till vissa kroppsdelar.

Kroppen börjar bryta ner medicinen på en gång. Många mediciner bryts ner i levern och lämnar kroppen genom njurarna i urinen.

Hur lång tid det tar innan ett läkemedel börjar verka beror på det verksamma ämnet i läkemedlet, medicinens beredningsform (t.e.x. flytande, tabletter, kapslar, droppar, salvor eller injektionslösning) och på vilket sätt det tillförs kroppen. (genom munnen eller ändtarmen, som injektion eller utanpå huden t.ex.) Olika individer tar också upp och bryter ned läkemedel olika snabbt beroende på hälsa, vikt och ålder.

Olika sätt att inta läkemedel

Munnen

Det vanligaste sättet att ta läkemedel är genom munnen. Oftast sväljs läkemedlet och tas upp i blodet genom tarmväggarna. Intas läkemedlet på "fastande mage" kan det verka snabbare än om det tas i samband med en måltid. Exempel på läkemedel som tas genom munnen är tabletter, kapslar och flytande medicin i form av vätska eller droppar.

Vissa tabletter är stora och kan därför vara besvärliga att svälja.

En del tabletter och kapslar går att dela eller krossa, men det gäller inte alla. Vissa tabletter är till och med olämpliga att krossa. Fråga alltid sjuksköterskan om du är osäker. Läs mer på sid. 20 om att krossa eller inte.

Resoribletter kallas de "tabletter" som läggs under tungan för att smälta vid t.ex. kärlekskramp.

Vid kräkningar eller svårighet att ta vanliga tabletter kan tabletter som löses upp i vatten vara ett alternativ.

Inandning

Läkemedel som ska andas in kan ha en lokal effekt i andningsvägarna eller påverka hela kroppen genom att gå ut i blodet via lungorna. Det kan t.ex. vara inandningspulver och -vätskor som andas in med hjälp av en inhalator, ett inandningshjälpmedel, vid astma och kronisk obstruktiv sjukdom (KOL).

Injektion

Injektion kan göras i en muskel, underhudsfett eller i en blodåder. Läkemedel kan injiceras för att ge en mycket snabb eller lokal effekt.

Underlivet – ändtarm eller slida

Läkemedel som stolpiller (kallas ibland suppositorier eller "suppar") förs in i ändtarmen och verkar i hela kroppen genom att tas upp i blodet via tarmväggarna. Stolpiller kan vara lämpliga för personer som har svårt att ta läkemedel genom munnen. Salvor och vätskor kan också användas i ändtarmen för att ge en lokal effekt som t.ex. laxermedel som då ges i klymsa.

För underlivsbesvär hos kvinnor finns så kallade vagitorier, slidpiller, som föres upp i slidan. De har lokal effekt.

Lokal behandling på utsidan av kroppen

Lokala besvär kan många gånger behandlas just på den plats problemet finns. Vid tillförsel av läkemedel direkt på den plats där det ska verka är ofta effekten lätt att reglera och biverkningarna få.

läkemedel som verkar lokalt kan exempelvis vara krämer, lösningar, salvor, sprayer och droppar.

Plåster som har verkan i 72 timmar och byts var 3:e dag används vid tex smärta eller vid t.ex. åksjuka. Det sätts på ryggen/brösten eller överarmarna där huden är något tunnare.

Ögondroppar och -salvor kan innehålla olika ämnen och kan ges vid t.ex. torra ögon, starr eller infektioner.

Många läkemedel samtidigt kan orsaka problem

Risken för att få biverkningar av läkemedel ökar när man blir äldre.

Det beror inte bara på åldersförändringar, utan också på att man som äldre ofta använder flera olika mediciner. Många olika mediciner ökar risken för

biverkningar och för så kallade inter-aktioner. Interaktion betyder att vissa läkemedel påverkar varandra och ökar eller minskar var-andras effekt.

Upp till en femtedel av alla äldre som läggs in på sjukhus, gör det helt eller delvis på grund av biverkningar från mediciner. Därför bör man alltid följa upp hur den boende påverkas av sitt läkemedel.

Läs mera om de vanligaste läkemedlen på sid 22.

Aktuella sätt att iordningsställa läkemedel

Dosett

Hjälpmiddel i form av en liten ask med fack för olika dagar och tider för att dela upp ordinerade läkemedelsdoser för en veckas bruk. Sjuksköterskan delar läkemedlen i dosetten för en vecka i taget. På baksidan ska det finnas antecknat vilka läkemedel som ska överlämnas vid vilken tidpunkt.

Apodos

Vissa läkemedel kommer färdigfördelade i små påsar eller bubblor, en förpackning för varje klockslag det ska delas ut, från apotekets Doscentrum i Stockholm. Läkemedlen kommer i rullar med påsar eller brickor för vanligen 2 veckors förbrukning. På varje engångsförpackning t.ex. påse, framgår tydligt den boendes namn och personnummer, tidpunkt det ska tas, vilka läke-medel som påsen/brickan innehåller, vilken läkare som har ordinerat läkemedlet, och när iordningsställandet har skett.

Direkt ur förpackning

De vanligaste läkemedlen som tas direkt ur förpackning är olika salvor och droppar och laxermedel. Det finns också läkemedel som inte får tas ur sin förpackning förrän de ska användas. De förlorar sin effekt annars. De läke-medlen kan inte läggas i en dosett i förväg. Det kan t.ex. vara Nitromex som ges vid behov vid kärlekskramp.

Kombination av Dosett och Apodos

Ibland kan man behöva sätta in ett nytt läkemedel snabbt, och om den boende redan har Apodos delar sjuksköterskan det nya läkemedlet i en dosett innan det hinner komma in i Apodossystemet. För de som har Apodos och samtidigt behöver det blodförtunnande läkemedlet Waran bestäms doseringen efter regelbunden provtagning. Att dela ut Waran är inte

delegeringsbart utan det är den ansvariga sjuksköterskan som delar ut waran till den/de som ska få detta läkemedel. Flytande medicin kan inte heller delas i dosett eller i Apodos.

I medicinkopp eller påse för vid-behovs-läkemedel

En del personer som har läkemedel vid behov kan få dem i en lös medicin-kopp då sjuksköterskan tar fram dem endast då de behövs. På enheter där det inte finns sjuksköterska dygnet runt kan det finnas en påse eller en medicinkopp med läkemedel som får överlämnas efter kontakt med sjuksköterska vid den sjukhusanslutna hemsjukvården (SAH) eller ansvarig sjuksköterska med jour/beredskap inom Socialpsykiatrin och gruppboheter enligt LSS.

Flytande läkemedel brukar också finnas i en medicinkopp.

Överlämnande och administrering av läkemedel

Förberedelser

De flesta läkemedel ska intas i samband med måltid, men inte alla. Ta reda på vad som gäller för de läkemedel du ska överlämna.

Det är viktigt att läkemedel som intas genom munnen intas med rikligt med vätska.

Huvudregel: Krossa inte läkemedel...

Vissa tabletter och kapslar måste sväljas hela, eftersom de får förändrad effekt om de delas eller krossas. Andra kan smaka illa eller utlösa kontaktallergier i till exempel munhåla och svalg om de krossas.

Tala med sjuksköterskan om du märker att en boende har svårt att svälja ett visst läkemedel. Region Skåne har en app som sjuksköterskan kan ladda ned "Stöd vid läkemedelshantering." Där finns stöd kring vilka läkemedel som får krossas. Om den boende har svårt att svälja hela tabletter/kapslar är det ofta bra att om en annan beredningsform ordineras t.ex. flytande.

...Endast i yttersta nödfall får man krossa tabletter.

Kontrollera med sjuksköterskan vad som gäller i det enskilda fallet. Om det bedöms ändå att ett läkemedel kan krossas, ska detta göras med hjälp av en tablettkross, inte i en mortel.

Kontroller vid överlämnande och administrering av läkemedel

I samband med att ett läkemedel överlämnas ska den boendes identitet kontrolleras så att rätt läkemedel ges till rätt boende vid rätt tidpunkt. Du signerar på signeringslistan sedan du sett att den boende kunnat svälja sina läkemedel.

Innan du överlämnar ett läkemedel till en boende behöver du kontrollera ett antal saker. För allt överlämnande av läkemedel gäller att du som delegerats denna uppgift ska kontrollera den boendes identitet, att det är rätt dag och tidpunkt, räkna antalet läkemedel och jämföra med ordinationshandling, dospåsen eller dosettens baksida, samt, övervaka intaget och därefter signera på signeringslista. (Vid-behovs-läkemedel signeras på särskild vid-behovs-signeringslista.)

Här följer en checklista över de kontroller du ska göra varje gång.

Administrering av läkemedel

Den som administrerar iordningställt läkemedel ska kontrollera mot ordinationshandling

- Den enskildes identitet, så att iordningställd dos ges till rätt person
- Administreringstillfälle (tid då läkemedlet ska administreras)
- Läkemedelsform (tablett, kapsel, pulver, droppar)
- Läkemedlets styrka
- Dosering
- Räkna att antalet tabletter, kapslar osv stämmer med ordinationen
- Administreringsätt (sätt att ge läkemedlet i munnen eller annat ställe)

På signeringslistan ska du fylla i med din signatur att du utfört denna kontroll samt klockslag då den utfördes.

Andra saker att ta ställning till är vidare

- Ska läkemedlet ges i samband med måltid?
- Kan den boende svälja alla "tabletter och kapslar"?
- Får den boendes tabletter krossas?

- Hur ska jag i så fall blanda ut de krossade tabletterna?
I sylt, fil, yoghurt eller mat? Blanda bara i en mindre portion och ge den boende den portionen först.
- Kontrollera att den boende kunnat ta sin medicin

Fråga alltid sjuksköterska om du är osäker

Att tänka på då du ska ge ögondroppar och ögonsalva

- ✓ Tvätta händerna innan du ger droppar eller salva.
- ✓ Märk förpackningen med namn och datum då du öppnade förpackningen första gången.
- ✓ Läkemedel som används till fler personer byts efter 1 vecka.
- ✓ Se till att personen håller huvudet lätt bakåtlutat och tittar uppåt och dra sedan försiktigt ner det undre ögonlocket.
- ✓ Droppa en droppe av det ordinerade läkemedlet på ett sådant sätt att tubens eller flaskans spets inte vidrör ögat. Om detta ändå skulle inträffa får läkemedlet inte användas igen.
- ✓ Ögondroppar ska vara rumstempererade när de ges. Om den boende ska lära sig själv att droppa i sina ögondroppar bör dropparna dock förvaras i kylskåp. En kall droppe känns nämligen tydligare när den träffar ögat.
- ✓ Be den boende blunda sedan du droppat eller lagt salva i ögat.
- ✓ Om olika sorters ögondroppar ska ges väntar du minst fem minuter mellan indroppningarna. Annars finns det risk för att den avsedda effekten inte uppnås.
- ✓ När du ska ge salva, lägg en cirka 1 cm lång salvsträng i ögat.
- ✓ Om både droppar och salva ska ges i samma öga ska salva ges sist.
- ✓ Sedan en kur givits klart (t.ex. vid ordination av ögonsalva i tio dagar) ska resten av läkemedlet kasseras.

Insulingivning

Insulin är ett läkemedel som kan ge kraftiga effekter på den boende om den boende skulle få för stor dos. Det är mycket viktigt att man i arbetsgruppen bestämmer vem som ska ansvara för denna uppgift under det aktuella arbetspasset. Om du har delegering att ge insulin ska du innan du ger insulin alltid kontrollera att ingen annan givit insulinet redan. Du kontrollerar på signeringslistan att signeringslistan inte redan har fyllts i av annan.

Vänd dig alltid till sjuksköterskan om det är problem eller om du upptäcker att något är fel eller om du har frågor.

Avvikelse ska genast rapporteras muntligt av den som upptäcker händelsen till ansvarig sjuksköterska. Därefter ska avvikelse rapport fyllas i. Se vidare i MAS riktlinjer om avvikelshantering.

Läkemedel vid behov

Det är alltid en sjuksköterska som ska bedöma om ett vid-behovs läkemedel ska ges eller inte. Sjuksköterskan ska överlämna vid-behovsläkemedel. Om det är jourtid och det inte finns sjuksköterska på enheten måste du ringa till sjuksköterskan på SAH eller sjuksköterska i beredskap/jour för Socialpsykiatri eller i bostäder enligt LSS och berätta om situationen innan du får överlämna vid behovs-läkemedel.

Signera på signeringslistan

Då du administrerat läkemedlet ska du signera på signeringslistan. Din signatur innebär att dosen är given till den boende och att det gått bra för denne att inta läkemedlen.

Signeringslistor är en journalhandling och ska sparas som en journalhandling.

Överblivna läkemedel

Överblivna läkemedel (inklusive itudelade tabletter) ska kasseras i en särskild behållare, som ska vara märkt med "Kasserade läkemedel". Tala alltid med sjuksköterskan innan du kasserar läkemedel.

De vanligaste läkemedlen

De vanligaste läkemedlen hos äldre är vätskedrivande medel och andra mediciner som används mot hjärt-kärlsjukdomar. Det är också vanligt med medel som påverkar nervsystemet, som smärtlindrande medel och psyko-farmaka, samt mag- tarmläkemedel, framförallt laxermedel.

Läkemedel mot hjärt- kärlsjukdomar

Den vanligaste typen av hjärt-kärl-läkemedel är vätskedrivande medel, (tex Furix, Spirolakton). Vätskedrivande medel används ofta om man har hjärt-svikt eftersom det då lätt samlas vatten i kroppen, vilket till exempel kan ge svullna ben eller andfåddhet.

Vätskedrivande medel, diuretika, verkar genom att njurarna gör av med vatten och salt. När blodcirkulationen fungerar dåligt i njurarna samlas salt och vatten i kroppen. Om effekten blir för kraftig kan det leda till vätskebrist i kroppen, vilket kan ge symtom som trötthet och förstoppning.

De så kallade ACE-hämmarna, (tex Renitec, Enalapril) är vanliga vid behandling av hjärtsvikt och används också vid högt blodtryck. De vidgar blodkärlen. Det leder till att blodtrycket sänks och att hjärtat avlastas.

Betareceptorblockerare, som kallas betablockare (Seloken, Atenolol, Emconcor) fungerar ungefär som en skyddande "broms" på hjärtat.

Om man har kärllkramp får man också vanligtvis mediciner som innehåller nitroglycerin, (Nitromex) som används vid akuta kärllkrampsanfall, eller mer långvarande mediciner som innehåller nitroglycerin (tex Imdur, Ismo).

Digitalis innehåller hjärtstimulerande medel från digitalisväxten, fingerborgsblomman. Digitalis (Digoxin) kan ha en stärkande effekt på hjärtats pumpför-måga. kan också användas för att bromsa upp hjartrytmen, så at den blir lag-om snabb, vid förmaksflimmer.

Symtom på för hög dosering av digitalis är trötthet, ibland aptitlöshet och illamående. Är man äldre kan man också drabbas av förvirring, som ibland kan vara det första tecknet på överdos av digitalis.

Smärtstillande läkemedel

Många smärtstillande mediciner innehåller paracetamol, (tex Alvedon, Panodil och Curadon).

Paracetamol ger sällan biverkningar, men om man får i sig en för hög dos kan man få allvarliga leverskador. Därför är det viktigt att aldrig ta mer än vad som är ordinerat.

Medicinerna dämpar även inflammationer och är feberned-sättande.

Hos äldre används de främst vid ledsjukdomar tex ledgångsreumatism och artros (förslitning av en led).

Acetylsalicylsyra, som ingår i bl.a. magnecyl och Treo, är nära besläktat med övriga antiinflammatoriska läkemedel. Det motverkar också inflammationer, men används främst i låg dos i blodförtunnande syfte (Trombyl).

Morfin ges som läkemedelsbehandling vid svåra smärtor och ibland vid livets slutskede. Läkemedlet finns som tabletter, mixtur och plåster.

Läkemedel vid diabetes

Diabetes är ett samlingsnamn för flera sjukdomar som har olika orsaker. Gemensamt för alla former av diabetes är att den som drabbas har för mycket socker, glukos, i blodet. Därför har diabetes tidigare kallats sockersjuka.

Tre av hundra personer i Sverige, ungefär 300 000 människor, har diabetes. Av dessa har de allra flesta, nio av tio, typ 2-diabetes, som också kallas åldersdiabetes.

Typ 1-diabetes är en form av sjukdomen som också går under namnet barn- och ungdomsdiabetes.

Så här fungerar diabetesmedicin

För att kroppen ska fungera behövs bränsle – energi. Energin transporteras i blodet framför allt i form av druvsocker, *glukos*. Insulin är ett hormon som bildas i bukspottkörteln. Hormonet behövs för att sockret som finns i blodet ska kunna tas upp av kroppens celler.

När kroppens egen tillverkning av insulin minskat kraftigt eller upphört helt får man högt blodsocker, eftersom sockret inte kan tas upp i cellerna när

insulin saknas i blodet. En annan orsak till högt blodsocker är att cellerna har minskad känslighet för insulin. I båda fallen får cellerna för lite energi och halten av socker i blodet blir högt.

Socker i blodet kallas vanligtvis blodsocker.

Ett vanligt symtom på typ 2-diabetes är att man blir trött, både mentalt och i kroppen. Ett annat symtom är man blir törstigare och kissar mer. Det beror på att socker läcker över till urinen när det når en viss mängd i blodet. Socker suger upp vatten från kroppen och mängden urin ökar, vilket även ökar törsten. Andra symtom kan vara klåda i underlivet och dimsyn.

Mängden socker i blod anges numera i enheten millimol per liter i blodplasma (mmol/l). Det kallas plasmaglukos eller P-glukos. I vanligt tal säger man ofta bara blodsocker.

När man får behandling för typ 2-diabetes är målet att man ska bli fri från symtom och att risken för komplikationer ska minska. Det gäller att hålla blodsockervärdet så bra som möjligt och samtidigt vidta andra åtgärder som gör att åderförfattningen går långsammare, som t.ex. kost och motion.

Metformin är ett av läkemedlen som förbättrar insulinkänsligheten i kroppen.

Insulin

För de flesta med typ 2-diabetes blir behandling med insulin förr eller senare nödvändig för att ha ett bra blodsockervärde. Ibland behövs behandling redan när sjukdomen upptäcks, men oftast dröjer det många år.

Om man behandlas med insulin eller tabletter som gör att frisättningen av insulin från bukspottkörteln ökar kan blodsockervärdet ibland bli för lågt. Det kallas insulinkänning eller hypoglykemi. Tecken på att blodsockret blivit lågt kan t.ex. vara att känna hunger, matthet, svettningar, oro eller få darrningar, huvudvärk och bli blek. Dessa symtom kallas känningar och försvinner i de flesta fall ganska snabbt efter att man ätit något sött, t ex druvsocker, sockerbitar eller något annat med mycket socker i. Även ett glas mjölk kan hjälpa.

I svåra fall kan en injektion med hormonet glucagon behövas. Det verkar genom att snabbt frigöra socker som finns lagrat i levern. Detta ges i så fall av sjuksköterska efter kontakt med läkare.

Insulin delas in i 3 grupper: 1) *korttidsverkande* insulin även kallat måltidsinsulin (tex NovoRapid), 2) *medellångtidsverkande* insulin (tex Insulatard) och 3) *långtidsverkande insulin* (tex Lantus).

Psykofarmaka

Bland psykofarmaka är det mest sömnmedel och lugnande medel som används hos äldre, även om fler och fler använder medel mot depression.

Exempel på vanliga sömnmedel är Stilnoct och Zopiklon. mot oro och ångest används ofta Oxascand.

Medel mot depression, så kallade antidepressiva brukar oftast Cipramil och Citalopram, Zoloft användas. De vanligaste biverkningarna är magbesvär av olika slag, viktförändring, trötthet, yrsel, huvudvärk och sömnbesvär.

Medel mot psykos, så kallade neuroleptika, verkar genom att blockera effekten av signalsubstansen dopamin i delar av hjärnan. Men dopamin spelar en viktig roll för styrning av muskelrörelserna. Därför kan behandling med neuroleptika leda till att man får symtom som liknar Parkinsons sjukdom, framförallt stelhet, men även förvirring och blodtrycksfall.

Läkemedlen delas in i *högdospreparat* (tex Nozinan) och *lågdospreparat* (tex Haldol).

Numera används Risperdal, vilket i låg dos mer sällan ger biverkningar. Dock kan läkemedlet ge blodtrycksfall ska användas med samma försiktighet som andra neuroleptika.

Biverkningar från lugnande medel och sömnmedel

En vanlig biverkning av lugnande medel och sömnmedel är att man blir dåsig och trött. De kan också göra att man får yrsel och problem med balans-en och därmed lättare faller och skadar sig. Många lugnande medel och sömnmedel tillhör gruppen bensodiazepier. Den typen av läkemedel kan ge muskelsvaghet vilket ytterligare ökar risken för att falla.

Hos äldre kan lugnande medel och sömnmedel också framkalla kognitiva störningar, det vill säga påverka minnet, tids- och rumsuppfattningen och förmågan att tänka abstrakt, och bidra till förvirring.

Dessa mediciner finns ofta kvar längre i kroppen hos äldre och därför kan effekten sitta i långt efter det att man tagit medicinen. Sådana sömnmedel kan tex fortsätta att verka så att man fortfarande känner sig trött dagen efter.

Läkemedel mot mag- och tarmbesvär

Eftersom det är vanligt att man får förstoppning när man blir äldre är det vanligt att man behöver använda laxermedel. De ger oftast inte så besvärliga biverkningar, men man kan få problem med magknip och diarré.

Rapsolja (15 ml) varje morgon kan vara ett förstahandsmedel för att förhindra förstoppning.

Andra medel är bulkmedel (Duphalac, Laktulos), och Movicol.

Antibiotika

Antibiotika är ett samlingsbegrepp för de läkemedel som används för att behandla infektioner som beror på bakterier. Man kan också drabbas av infektioner som beror på andra mikroorganismer, som virus eller svampar, och då används inte antibiotika.

I dagligt tal kallas antibiotika ofta för penicillin. Men penicillin är bara en av flera olika grupper av antibiotika, även om det är den viktigaste och mest använda gruppen.

Antibiotika och biverkningar

Antibiotika kan precis som andra läkemedel ge oönskade bieffekter. Risken för biverkningar och typen av biverkningar är mycket olika för olika typer av antibiotika.

En typ av biverkning som bara förekommer hos antibiotika är påverkan på den normala bakteriefloran som alla har på huden, i tarmen och på slemhinnorna.

När dessa harmlösa, eller till och med nyttiga, bakterier slås ut av antibiotika kan sjukdomsframkallande bakterier och svampar lättare få fäste. En mycket

vanlig biverkning vid antibiotikabehandling är därför svampinfektion i slidan. Diarréer i samband med antibiotikabehandling beror också ofta på att de normala bakterierna i tarmen påverkas.

Läkemedel som tillhör gruppen pencilliner är Amimox, Kåvepenin, Selexid.

Medicin vid Parkinson

Orsaken till Parkinsons sjukdom är brist på dopamin i vissa delar av hjärnan.

Dopamin är ett ämne som överför nervsignaler. Parkinsons sjukdom är en livslång sjukdom och behandlingen måste pågå hela livet. Dopamin måste tillföras för att häva den brist som råder. Dopamin kan inte nå in i hjärnan från övriga delar av kroppen, men det kan däremot levodopa som i hjärncellerna omvandlas till dopamin. I tablettens Madopark ingår levodopa.

Madopark lindrar många av de besvär som är utmärkande för Parkinsons sjukdom: skakningar, muskelstelhet, långsamma rörelser och svårighet att påbörja rörelser, sväljsvårigheter, svårighet att hålla balansen, onormalt stor salivutsöndring.

Blodförtunnande - Waran

Waran används när man har ökad risk för att få blodproppar. Medicinen tillhör läkemedelsgruppen antikoagulantia och det verksamma ämnet är warfarin.

Med antikoagulantia menas läkemedel som hämmar blodets förmåga att koagulera, det vill säga levra sig. Ibland används begreppet "blodförtunnande medel". Det verksamma ämnet warfarin motverkar att det bildas blodproppar genom att påverka vissa ämnen i blodet som behövs för att blodet ska levra sig.

När rätt dos är inställd, ska man ta medicinen regelbundet, varje dag. Det är mycket viktigt att följa doseringsschemat, dels för att undvika proppbildning, dels för att effekten av läkemedlet inte ska bli för kraftig. Blir effekten för kraftig riskerar man blödningar.

Hela dosen bör tas vid samma tidpunkt varje dag.

Faktaruta om lag och författning

Lagar beslutas av riksdagen. **Förordningar** beslutas av regeringen, och har karaktären av lag. I hälso- och sjukvårdsfrågor utfärdar Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) **föreskrifter** (som måste följas) och **allmänna råd** (som inte utesluter att man gör på ett annat sätt).

Lagar och förordningar, föreskrifter och allmänna råd kallas gemensamt för **författningar** och de har ett så kallat författningsnummer eller SFS-nummer (**Svensk Författnings Samling**) som består av ett årtal (det året man beslutade om den) och ett nummer som anger i vilken nummerordning lagen eller författningen fick det året den antogs. Bokstäverna "SFS" skrivs oftast inte ut. Det står bara ett årtal och ett nummer T.ex. Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) Det innebär att lagen stiftades år 2017 och att det var den 30:e lagen som beslutades det året.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd har också författningsnummer De äldre heter **SOSFS** vilket betyder **Socialstyrelsens författningssamling**. Sedan mitten av 2015 ingår de i den *gemensamma författningssamlingen för Hälso- och sjukvård, Socialtjänst, Läkemedel och Folkhälsa*. Och författningar som tillkommit efter det har beteckningen **HSLF-FS** (Där FS står för **Författningssamling**). De är numrerade på samma sätt som lagar och förordningar. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1997:14) om delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård beslutades alltså år 1997 och det var den 14:e författningen som Socialstyrelsen beslutade om det året. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:37) Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvården beslutades år 2017 och var den 37:e författningen som Socialstyrelsen beslutade det året.

Ofta görs det ändringar i lagar och andra författningar efter det att man beslutat om dem. Varje ändring måste beslutas på samma sätt som den ursprungliga lagen eller andra författningen. Varje ändring får ett eget författningsnummer. Då den ändrade texten förs in i författningen står det författningsnumret som den nya texten har inom parentes efter den ändrade paragrafen.

Referenser och källor:

Lagar

- HSL, Hälso- och sjukvårdslagen 2017:30
- Patientsäkerhetslagen (2010:659)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd

- SOSFS 1997:14 Delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård
- HSLF-FS 2017:37 Ordination och hantering av läkemedel i hälso- och sjukvården

Att hitta på Internet:

Lagar

www.riksdagen.se

Välj "lagar" i menyraden högt uppe till vänster. Välj sedan i högerspalten "Svensk författningssamling" Där kan du söka på sökord tex. Hälso- och sjukvård och fylla i författningsnumret om du vet det; t.ex. 2017:30 om du letar efter hälso- och sjukvårdslagen.

Föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen

www.socialstyrelsen.se

I fliken "Regler och riktlinjer" finns "Föreskrifter och allmänna råd". Här finns en sökfunktion. Du kan även välja [listan över gällande författningar](#) om du vet vilket författningsnummer du letar efter, t.ex. SOSFS 1997:14.

MAS riktlinjer

www.varmdo.se. Enklast är att i sökfältet skriva MAS och välja första filen som kommer upp "Medicinskt ansvarig sjuksköterska". Då kommer det upp en text om MAS och till höger om texten ligger områden för MAS riktlinjer (t.ex. Delegering, Dokumentation) Tryck på önskat område så kommer de riktlinjer upp som finns i respektive område. (Ibland får du skrolla ned på sidan.)

Övrigt

- Fass
www.fass.se Fyll i läkemedelsnamn i vänster meny och tryck på "sök"

- vårdhandboken
www.vardhandboken.se Här kan du läsa om hur en ska arbeta i vården och om basala hygienrutiner
- 1177 Vårdguiden
www.1177.se Här finns information om "sjukdomar och besvär" ©